

Barbara Kowrygo¹

Marta Krasnodębska²

Katedra Organizacji i Ekonomiki Konsumpcji
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Wpływ akcesji Polski do Unii Europejskiej na produkcję surowców żywnościowych i ich wykorzystanie

Influence of Polish accession to the European Union on production of food raw materials and their utilization

Synopsis. Celem opracowania było określenie wpływu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej na produkcję i wykorzystanie surowców żywnościowych. Analizę przeprowadzono w oparciu o dane wtórne pochodzące z opracowań Głównego Urzędu Statystycznego oraz Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Uwzględniono okres od 2000 do 2007 r. Stwierdzono, że na wielu rynkach surowców żywnościowych zaszły zmiany będące wynikiem m.in. funkcjonowania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej. W konsekwencji pojawiły się zmiany w przeciętnym spożyciu żywności.

Słowa kluczowe: rolnictwo, Wspólna Polityka Rolna, surowce roślinne i zwierzęce, spożycie żywności

Abstract. The aim of the study was to define and quantify the influence of Polish accession to the EU on production and utilization of food raw materials. The analysis was based on secondary data from studies of the Central Statistical Office and the Institute of Agricultural and Food Economics. The analysed period was 2000-2007. It was stated that after the Polish entry into the European Union a lot of changes in many food raw material markets took place as a result of functioning of the Common Agricultural Policy instruments. At the same time alterations in average food consumption appeared.

Key words: agriculture, Common Agricultural Policy, plant and animal raw materials for food processing, food consumption

Wstęp

Rolnictwo w Polsce, mimo niewielkiego udziału w tworzeniu PKB, jest bardzo ważną gałęzią gospodarki. Użytki rolne stanowią ponad 50% powierzchni kraju, a z rolnictwem związanych jest 2,1 mln pracujących. Ze względu na stosunkowo dobre uwarunkowania produkcji rolniczej i spory potencjał w tym zakresie oraz nowoczesne przetwórstwo spożywcze Polska jest znaczącym w Europie i w skali świata producentem surowców i artykułów żywnościowych.

Przystąpienie do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. spowodowało ujednoczenie i dostosowanie polskich przepisów prawnych do obowiązujących we Wspólnocie Europejskiej. Oprócz wspólnej polityki, m. in. handlowej, regionalnej i społecznej,

¹ Dr hab., prof. SGGW, e-mail: barbara_kowrygo@sggw.pl

² Inż., e-mail: marta.kras@gmail.com

wprowadzono instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej oddziaływujące na rolnictwo i rynki surowców żywnościowych. Mimo tych zmian nie zmieniła się rola rolnictwa w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego, polegającego na zagwarantowaniu takiego poziomu produkcji krajowej, który pozwoliłby na zabezpieczenie podstawowych potrzeb żywnościowych człowieka w ciągu jego życia.

Cel, zakres, metodyka

Celem pracy jest próba określenia wpływu akcesji Polski do Unii Europejskiej na produkcję i wykorzystanie surowców żywnościowych. Zakresem pracy objęto ogólną charakterystykę rolnictwa, wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki najważniejszych surowców żywnościowych, produkcję i wykorzystanie surowców pochodzenia roślinnego i zwierzęcego wytwarzanych w kraju oraz spożycie żywności. Analiza uwzględnia lata 2000-2007, celem uchwycenia zmian w okresie przygotowań do członkostwa w UE oraz po akcesji.

W pracy wykorzystano wtórne informacje, zwłaszcza dane Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz literaturę przedmiotu. W analizie spożycia żywności posłużono się danymi bilansowymi informującymi o przeciętnym spożyciu. W pracy posłużono się metodą porównawczą.

Ogólna charakterystyka rolnictwa w Polsce

Udział rolnictwa w tworzeniu PKB jeszcze w latach dziewięćdziesiątych stanowił w Polsce około 6%, natomiast od 2000 r. utrzymuje się na poziomie podobnym do obecnego i wynosi 3,8% [Mały... 2008]. Mimo malejącej pozycji rolnictwa w krajowej gospodarce odgrywa ono podstawową rolę w zaspokojeniu potrzeb i wyżywieniu ludności.

W ogólnej powierzchni kraju wynoszącej 31,3 mln ha użytki rolne zajmują obecnie (2007 r.) około 52%, co odpowiada 16,2 mln ha. W strukturze użytków rolnych dominują grunty orne (73,4%), następnie łąki trwałe (15,4%), pastwiska trwałe (4,8%), sady (2,1%), pozostałe użytki stanowią 4,3%. Należy podkreślić, że postępuje zmniejszanie się powierzchni użytków rolnych. W porównaniu do 2000 r. i 2004 r. powierzchnia ta skurczyła się o odpowiednio około 1,64 mln ha i 0,15 mln ha, tj. o 9,2% i 0,9%. W strukturze użytków rolnych zmiany dotyczą przede wszystkim wzrostu udziału gruntów orných i pastwisk. Jakość użytków rolnych w Polsce jest raczej słaba, o czym świadczy relatywnie niski wskaźnik bonitacji gleb, wynoszący średnio 0,82. Gleby słabe i bardzo słabe stanowią ponad 34% wszystkich użytków rolnych.

Działalność rolnicza w Polsce prowadzona jest przez wiele gospodarstw, różniących się zarówno wielkością, jak i poziomem oraz rodzajem produkcji, a także rodzajem własności. W 2007 r. liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha wyniosła prawie 1,81 mln [Just 2008]. Struktura agrarna polskiego rolnictwa jest rozdrobniona, ale widoczna jest tendencja spadkowa w tym zakresie. Od kilkunastu lat nieustannie zmniejsza się liczba gospodarstw rolnych, szczególnie tych o areale nie większym niż 5 ha. W wyniku tych zmian przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na jedno gospodarstwo zwiększyła się w 2007 r. w stosunku do 2000 r. i 2004 r. odpowiednio o 0,6 i 0,3 ha i

wyniosła ostatnio 7,8 ha. Widoczną tendencją jest także wzrost liczby gospodarstw wielohektarowych. Na tle tych danych warto wskazać na liczbę gospodarstw specjalistycznych. W 2002 r. stanowiły one 27,3% liczby wszystkich gospodarstw, z czego największy udział miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych i chowie zwierząt żywnych w systemie opasowym [Stępień 2007].

Polska jest znaczącym w Europie, a także na świecie, producentem produktów roślinnych, ogrodniczych oraz produktów pochodzenia zwierzęcego. W skali świata wyróżnia nas produkcja żyta oraz jabłek (odpowiednio 3 i 4 miejsce). W Unii Europejskiej Polska przoduje zarówno pod względem produkcji wspomnianych wcześniej jabłek, jak i ziemniaków, zbóż chlebowych (szczególnie żyta, ponad 40% produkcji całej UE), a także buraków cukrowych, rzepaku i mleka krowiego. Pod względem utrzymywanego pogłowia trzody chlewnej zajmujemy 3 miejsce w Unii Europejskiej i 7 na świecie [Just 2008].

Powierzchnia zasiewów w 2007 r. wyniosła około 11,5 mln ha, z czego 72,9% zajmowały zboża [Rolnictwo... 2008]. Dla porównania, w 2004 r. wartości te wyniosły odpowiednio 11,3 mln ha i 74,2%. Rolnicy zasiewali swoje pola także roślinami przemysłowymi i pastewnymi. W strukturze zasiewów zbóż dominuje pszenica (18,4%). Jak podaje GUS [Mały... 2008], udział pszenicy i żyta w strukturze zasiewów maleje, natomiast zwiększa się powierzchnia uprawy jęczmienia, pszenżyta i mieszanek zbożowych. Powierzchnia zasiewów roślin przemysłowych powiększyła się w całym analizowanym okresie o 26,3%, w latach zaś 2004-2007 o 19,2%, przede wszystkim ze względu na wzrost znaczenia roślin oleistych (rzepak, rzepik). Powierzchnia upraw buraków cukrowych w ośmiu badanych latach obniżyła się o 25,8%, natomiast areał warzyw gruntowych oraz roślin strączkowych na ziarno podlegał wahaniom. Od kilku lat obserwuje się zmniejszenie zainteresowania uprawą ziemniaków, co skutkuje redukcją powierzchni upraw tej rośliny o prawie 0,7 mln ha w stosunku do 2000 r. i o 0,14 mln ha w porównaniu do 2004 r.

W ostatnich latach produkcja zwierzęca rozwija się dość intensywnie. Jej wartość w ujęciu towarowym wyniosła w 2007 r. prawie 29,6 mld zł, co w porównaniu do 2000 r. stanowiło wzrost o około 8,6 mld zł, w tym o 3,7 mld zł w latach 2004-2007. Pogłowie zwierząt gospodarskich kształtuje się obecnie na poziomie około 157,5 mln sztuk, z czego ponad 133 mln sztuk stanowi drób kurzy, a pozostałe zwierzęta (trzoda chlewna oraz kolejno bydło, owce i konie) to około 24,5 mln sztuk [Just 2008]. Produkcja zwierzęca jest ściśle związana z uprawą roślin, szczególnie tych przeznaczonych na cele paszowe.

W strukturze towarowej produkcji rolniczej (w ujęciu wartościowym) dominuje żywiec rzeźny. W 2007 r. produkcja żywca stanowiła 32,8% ogółu produkcji rolniczej, w 2004 r. 34%, natomiast na początku badanego okresu wskaźnik ten był jeszcze wyższy i wynosił 37,8%. W strukturze wartości produkcji rolniczej najważniejszą rolę odgrywa trzoda chlewna oraz drób. Ich udział wynosi obecnie blisko 16 i 11%. Kolejne pozycje zajmują mleko krowie (18,6%) i zboża (14%, głównie pszenica 6,7%). Z produktów roślinnych ważne są także rośliny przemysłowe (w tym buraki cukrowe), warzywa i ziemniaki.

Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki surowców żywnościowych

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. było ważnym wydarzeniem w wielu obszarach funkcjonowania naszego kraju. Po kilkunastu latach przygotowań i zmian prawodawstwa staliśmy się pełnoprawnym członkiem Wspólnoty Europejskiej, a polskie rolnictwo zostało włączone do sektora rolnego państw członkowskich.

Wspólna Polityka Rolna opiera się na trzech zasadach [Bielecki 2007]:

1. wspólnego rynku – zapewnia swobodny przepływ produktów rolnych w ramach Wspólnoty z pominięciem ograniczeń celnych i innych narodowych instrumentów ochrony rynku; w stosunkach handlowych z krajami trzecimi obowiązuje jednolita stawka celna,
2. preferowania Wspólnoty – oznacza, że pierwszeństwo zbytu na terenie UE mają kraje członkowskie,
3. solidarności finansowej – dotyczy zobowiązania państw członkowskich do uczestnictwa w finansowaniu WPR.

Warto podkreślić, iż wraz ze zmieniającymi się uwarunkowaniami gospodarczymi oraz wewnętrznymi w Unii Europejskiej pierwotne cele Wspólnej Polityki Rolnej były wielokrotnie weryfikowane przez reformy. Planowane przyszłe zmiany WPR, określone w listopadzie 2008 r., dotyczą m. in. zniesienia kwot mlecznych w 2015 r., oddzielenia płatności bezpośrednich od rodzaju produkcji, ograniczenia mechanizmów interwencyjnych oraz przeznaczenia większej ilości środków na rozwój obszarów wiejskich przy jednoczesnym ich zmniejszeniu jako wsparcia bezpośredniego [Health...2009].

Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej ujęte w ramach I filaru, czyli wspólnej organizacji rynku, są szeroko stosowane na rynkach surowców żywnościowych w Polsce. Wpływają one na produkcję rolniczą, ceny, sytuację ekonomiczną producentów rolnych, a w konsekwencji na produkcję przemysłu spożywczego i wyniki handlu zagranicznego. Już w momencie akcesji niektóre polskie rynki były zorganizowane w sposób identyczny lub bardzo zbliżony do tego, co w tamtym czasie obowiązywało w krajach Unii (np. rynek cukru i skrobi), a w części z nich istniał system łączący elementy wcześniejszej organizacji rynku z niektórymi instrumentami WPR (np. rynek mięsa i mleka).

Rynek zbóż jako jeden z najważniejszych rynków branżowych jest jednocześnie jednym z najsilniej regulowanych [Gburczyk 2007]. Stosowane tu regulacje to skup interwencyjny, ograniczenia importu z krajów trzecich (opłaty celne), subsydia eksportowe oraz dopłaty bezpośrednie. Nowa organizacja skupu wyeliminowała z udziału w nim grupy drobnych producentów, a przystąpienie Polski do UE pozwoliło na nieograniczony dostęp do rynków zbytu na terenie Wspólnoty, chociaż poziom wymiany handlowej uzależniony jest ściśle od krajowej podaży zbóż [Łopaciuk 2006].

Mimo, że rynek ziemniaka i buraka cukrowego nie jest objęty szczegółowymi regulacjami w ramach WPR, to na rynkach produktów pochodzących z tych surowców, czyli skrobi ziemniaczanej i cukru, istnieje znaczny stopień interwencji. W przypadku skrobi ziemniaczanej obejmuje on kwotę produkcyjną, która powoduje ograniczenie produkcji i zmniejszenie areалу uprawy ziemniaków skrobiowych oraz wzrost importu produktów na bazie skrobi. Jednocześnie stosowane są premie produkcyjne, refundacje eksportowe i dopłaty dla przetwórców [Dzwonkowski 2007]. Regulacje na rynku cukru wynikają z potrzeby ochrony europejskich producentów buraków oraz cukru przed tanim importem, głównie cukru trzcinowego, i umożliwienia eksportowania nadwyżek produkcji

cukru. Obecnie dąży się do obniżenia cen skupu buraków cukrowych i cen referencyjnych cukru, a także do zmniejszenia limitów produkcji cukru. Na polskim rynku widoczne są skutki tych działań. W 2006 r., ze względu na redukcję limitu cukru oraz brak możliwości eksportu bez dopłat cukru pozakwotowego, zmniejszono krajową bazę surowcową przemysłu cukrowniczego [Chudoba 2007].

Przed przystąpieniem Polski do UE podstawowym instrumentem wsparcia rynku wieprzowiny był skup interwencyjny. W wyniku przyjęcia przez Polskę instrumentów WPR nastąpiła rezygnacja z interwencji na rynku wieprzowiny oraz subsydiowania eksportu tego mięsa [Rycombel 2006]. W przypadku mięsa wołowego skup nadal jest jednym ze sposobów interwencji [WPR... 2007]. Zdaniem Gburczyka [2007] trudno jest ocenić wpływ dopłat bezpośrednich na rynek mięsa. W długim okresie większy skutek na rynku mięsa mogą wywołać dopłaty do produkcji zbóż, przyczyniające się do spadku cen pasz, niż dopłaty wypłacane bezpośrednio producentom mięsa.

Na rynku mleka i produktów mlecznych istnieje najbardziej złożony system regulacji w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Ma on na celu jednoczesne wspieranie producentów i utrzymanie wysokiego poziomu spożycia mleka i jego przetworów [Bielecki 2007]. Można tu wyróżnić następujące instrumenty [WPR... 2007]:

- limitowanie produkcji mleka, tzn. kwoty mleczne,
- interwencyjny zakup i sprzedaż masła i mleka w proszku,
- dopłaty do konkretnych produktów lub działań .

Od kilku lat następuje w Polsce proces koncentracji produkcji mleka w dużych, wyspecjalizowanych gospodarstwach, które posiadają co najmniej kilkanaście krów i są wyposażone w odpowiednie instalacje pozwalające na zaopatrzenie przemysłu w mleko najwyższej jakości [Smoleński 2007]. Dopłaty bezpośrednie są instrumentem, który pozwala na zwiększenie opłacalności w warunkach wahania cen skupu surowca mlecznego, szczególnie w gospodarstwach małych. Obecnie dużym problemem na rynku mleka w Unii Europejskiej jest brak wsparcia eksportu, co spowodowało pogorszenie sytuacji europejskich, w tym polskich, producentów mleka.

Produkcja i wykorzystanie surowców pochodzenia roślinnego

Wiele czynników warunkuje zmiany w wielkości produkcji i wykorzystaniu surowców pochodzenia roślinnego. W tabeli 1 przedstawiono produkcję, zużycie krajowe oraz import i eksport wybranych surowców roślinnych.

Rośliny zbożowe w Polsce, podobnie jak w UE, są najważniejszą grupą upraw. Ich produkcja w 2007 r. w porównaniu do sezonu 2000/2001 uległa zwiększeniu o około 21%, aczkolwiek lata po 2004 r. to spadek o ponad 8%. W przypadku zbóż w analizowanym okresie bardzo wyraźnie zaznaczył się wzrost eksportu, spowodowany m. in. zwiększoną podażą zbóż na rynku oraz potrzebą zagospodarowania nadwyżek produkcyjnych. Duże znaczenie miało też „otwarcie granic” w handlu z krajami członkowskimi UE.

Około 60% krajowego surowca przeznacza się na spasanie. Zwiększenie zużycia krajowego warunkowane jest także wzrostem zapotrzebowania na ziarno przeznaczone do przetwórstwa.

Tabela 1. Wybrane pozycje bilansowe produkcji surowców pochodzenia roślinnego w latach 2000/01-2007/08, tys. ton

Table 1. Selected balance items for production of plant raw materials in 2000/01-2007/08, thousand ton

Uprawa, element bilansu	2000/01	Rok 2004/05	2007/08	Wskaźnik zmian, %	
				2007/08 - 2000/01 2000/2001 r.=100	2007/08-2004/05 2005/05 r.=100
Zboża					
produkcja	22267	29561	27040	21,4	-8,5
import	2419	1027	2146	-11,3	109,0
eksport	95	992	1066	1022,1	7,5
zużycie krajowe	25283	25940	26691	5,6	2,9
Ziemniaki					
produkcja	24232	13999	11791	-51,3	-15,8
import	40	92	79	97,5	-14,1
eksport	84	30	43	-48,8	43,3
zużycie krajowe	24148	14061	11827	-51,0	-15,9
Cukier					
produkcja	2013	2002	1934	-3,9	-3,4
import	45	46	60	33,3	30,4
eksport	402	425	285	-29,1	-32,9
zużycie krajowe	1590	1600	1630	2,5	1,9
Owoce					
produkcja	2242	3511	1695,4	-24,4	-51,7
import	728	894	1520,3*	108,8	70,1
eksport	295	735	1306,2*	343	77,7
zużycie krajowe	2675	3670	1909,5*	-28,6	-48,0
Warzywa					
produkcja	5889	5590	5709,6	-3,0	2,1
import	476	294	353,9*	-25,7	20,4
eksport	751	566	463,1*	-38,3	-18,2
zużycie krajowe	5614	5318	5600,4*	-0,2	5,3
Rzepak					
produkcja	958	1633	2130	122,3	30,4
import	5	2	45	800,0	2150,0
eksport	34	298	490	1341,2	64,4
zużycie krajowe	887	1240	1729	94,9	39,4

* dane nieostateczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Ziemniak w ostatnich latach staje się coraz mniej popularną rośliną uprawną. Od sezonu 2000/2001 produkcja, eksport i zużycie krajowe ziemniaka w Polsce spadły o około 50%. W ciągu ostatnich lat obserwuje się znaczne ograniczenie powierzchni jego upraw, na co wpływ wywarły występujące coraz częściej niekorzystne warunki agrometeorologiczne w czasie wegetacji, szczególnie okresy suszy i nierównomierność opadów; wykorzystywanie innych surowców, zarówno w gorzelnictwie, jak i w krochmalnictwie; zmniejszenie atrakcyjności ziemniaków jako pasz, wobec wysokich kosztów ich produkcji i dość długiego przygotowania do skarmiania oraz stopniowe ograniczanie spożycia ziemniaków w polskich gospodarstwach domowych. Dodatkowym bodźcem do zmniejszenia produkcji ziemniaka jest niewielki zakres wsparcia jego rynku w stosunku do pozostałych roślin uprawnych, np. rzepaku [Dzwonkowski 2005]. Zarówno eksport, jak i import ziemniaków ma wciąż niewielkie znaczenie. W dłuższym okresie obserwuje się dynamiczny wzrost wykorzystania ziemniaków na takie przetwory spożywcze jak frytki i chipsy.

W analizowanym okresie zauważono wzrost importu cukru. Powodowane jest to spadkiem powierzchni upraw buraka cukrowego i zmniejszeniem produkcji cukru przy jednoczesnym wzroście zużycia krajowego.

Niekorzystne warunki atmosferyczne w 2007 r. spowodowały znaczny spadek zbiorów owoców w porównaniu do lat poprzednich. Jednak analizując produkcję owoców w dłuższym okresie można zauważyć tendencję rosnącą. W porównaniu z sezonem 2000/01 nastąpił duży wzrost eksportu i importu owoców. Wynika to z większych możliwości w imporcie oraz zapotrzebowania na rynku na różne, także egzotyczne owoce.

Produkcja i import warzyw utrzymują się na stabilnych poziomach, natomiast eksport zmniejszył się o około 38% w stosunku do sezonu 2000/01.

Rzepak, jako główny przedstawiciel surowców oleistych, jest coraz chętniej uprawianą rośliną. W ciągu 8 lat, począwszy od 2000 r., powierzchnia jego uprawy wzrosła o ponad połowę, co skutkuje dwukrotnym wzrostem produkcji w tym okresie. Zużycie krajowe rzepaku dynamicznie rośnie, a wynika to głównie ze zwiększenia wykorzystania surowca na przerób przemysłowy. Ponadto obecnie przeznacza się znacznie większe ilości rzepaku na eksport niż działo się to na początku dziesięciolecia.

Produkcja i wykorzystanie surowców pochodzenia zwierzęcego

W ostatnich latach zaszły znaczące zmiany w produkcji i wykorzystaniu surowców pochodzenia zwierzęcego. Na uwagę zasługuje zwiększenie produkcji mięsa, szczególnie drobiowego, w stosunku do 2000 r. o 91%, w tym po 2004 r. o 21,7%. Dynamiczny wzrost produkcji drobiarskiej ma się utrzymywać w kolejnych latach, a prognozy IERiGŻ wskazują, że w 2009 r. w Polsce sięgnie ona 1,3 mln ton. Ze względu na ułatwienia handlowe z krajami UE zarówno import, jak i eksport mięsa i produktów mięsnych wzrósł w zależności od rodzaju mięsa 2-8-krotnie. Największy wzrost importu dotyczy mięsa wołowego, a najniższy wieprzowego ze względu na jego dostępność na krajowym rynku.

Produkcja mleka utrzymuje się na stabilnym poziomie około 11,5-12 mld litrów. Ma to związek z ciągle utrzymywanym limitowaniem produkcji w całej UE. Wymiana handlowa dotycząca mleka i przetworów mlecznych, prowadzona jest głównie z krajami Unii Europejskiej i wykazuje dodatnie saldo. Prognozy wskazują na utrzymanie się tej tendencji w kolejnych latach. Ze względu na znaczne zmniejszenie spożycia mleka

i produktów mlecznych (193 l/osobę w 2000 r. i 178 l/osobę w 2007 r.), zmieniło się także zużycie krajowe tego surowca. Obecnie około 9,5 mld l przeznacza się na potrzeby krajowe, podczas gdy jeszcze w 2000 r. było to blisko 11 mld l.

Tabela 2. Wybrane pozycje bilansowe dla surowców pochodzenia zwierzęcego w latach 2000-2007, tys. ton/mld litrów

Table 2. Selected balance items for animal raw materials in 2000-2007, thousand ton/billion litre

Produkt, element bilansu	2000	Rok 2004	2007*	Wskaźnik zmian, %	
				2007-2000 2000 r.=100	2007-2004 2004 r.=100
Mięso wieprzowe, tys. ton					
produkcja żywca wieprzowego	2500	2538	2775	11,0	9,3
Import	54	115	257,5	376,9	123,9
Eksport	131	193	289,5	121,0	50,0
Mięso wołowe, tys. ton					
produkcja żywca wołowego	635	611	705	11,0	15,4
Import	2	7	16,7	735,0	138,6
Eksport	57,6	118	219,6	281,3	86,1
Mięso drobiowe, tys. ton					
Produkcja	584	916	1115	90,9	21,7
Import	17	89	97	470,6	9,0
Eksport	46	132	262	469,6	98,5
zużycie krajowe	555	873	950	71,2	8,8
Mleko krowie świeże, mld l					
Produkcja	11543	11477	11744	1,7	2,3
Import	520	187	588	13,1	114,4
eksport	823	1987	2546	209,4	28,1
zużycie krajowe	10980	9661	9623	-12,4	-0,4
Jaja, tys. ton					
Produkcja	424	521	546	28,8	4,8
Import	3	10	11	266,7	10,0
Eksport	3	35	62	1966,7	77,1
Ryby i owoce morza, tys. ton masy żywej ryb					
połowy morskie	220,5	173,5	133,4	-39,5	-23,1
połowy słodkowodne i akwakultura	55	54,5	51,8	-5,8	-5,0
Import	456,2	481,3	623	36,6	29,4
Eksport	249,8	227,4	323	29,3	42,0

* dane dla jaj pochodzą z 2006 roku, natomiast dla ryb i owoców morza są to dane wstępne z roku 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.

Poziom produkcji jaj w Polsce wzrasta. W 2006 r. ich produkcja wyniosła 546 tys. ton i oznacza to blisko 5% wzrost w porównaniu do 2004 r. Przyczyną zwiększenia produkcji w ostatnich latach był wzrost pogłowia kur niosek. Dodatkowym bodźcem do zwiększenia produkcji jest eksport. Z uwagi na prognozowany spadek zużycia w kraju oraz utrzymującą się tendencję spadkową spożycia, eksport jest elementem podtrzymującym równowagę na krajowym rynku jaj konsumpcyjnych.

Od 2000 r. znacząco zmalały połowy morskie i mimo stosunkowo stabilnej skali połowów słodkowodnych i z akwakultury całkowita wielkość krajowej podaży ryb zmniejszyła się o blisko 33%. W handlu zagranicznym rybami również zaszły zmiany. Od 2000 r. wzrósł zarówno eksport, jak i import ryb. Na znaczny wzrost importu (około 140 tys. ton) wpłynęła wysoka akceptacja przez konsumentów nowych gatunków ryb, a zwłaszcza importowanej z Wietnamu pangii.

Charakterystyka spożycia żywności

Tabela 3. Spożycie artykułów żywnościowych w świetle danych bilansowych w latach 2000-2008, kg, l lub szt/osoba/rok

Table 3. Consumption of selected food articles in the light of production and disposition balance data in 2000-2008, kg, litre or piece/person/year

Produkt	Rok						Wskaźnik zmian, %, odjemnik=100	
	2000	2004	2005	2006	2007	2008p	2007- 2000	2007- 2004
Ziarno 4 zbóż w przelicz. na przetwory*, kg	120	119	119	117	114	b.d.	-5,0	-4,2
Ziemniaki*, kg	134	129	126	121	121	b.d.	-9,7	-6,2
Warzywa, kg	121	111	110	109	115	b.d.	-5,0	3,6
Owoce, kg	51,6	55	54,1	54,4	41	b.d.	-20,5	-25,5
Mięso i podroby**, kg	66,1	71,8	71,2	74,3	77	76	16,5	7,2
– wieprzowe	39	39,1	39	41,4	43,5	42	11,5	11,3
– wołowe	7,1	5,3	3,9	4,5	4	4	-43,7	-24,5
– drobiowe	14,7	22,2	23,4	23,7	24	24,5	63,3	8,1
Ryby, kg wagi żywej	12,48	12,03	11,28	12,1	12,56	b.d.	0,6	4,4
– morskie	10,86	10,41	9,27	9,04	8,97	b.d.	-17,4	-13,8
– słodkowodne	1,53	1,41	1,78	2,83	3,34	b.d.	118,3	136,9
Tłuszcze jadalne, kg	28,7	30,7	30,6	30,4	30,7	30,2	7,0	0,0
– zwierzęce	6,6	6,6	6,6	6,1	6,4	5,9	-3,0	-3,0
– roślinne	17,8	19,7	19,8	20	20,1	20,2	12,9	2,0
– masło	4,2	4,4	4,2	4,3	4,2	4,1	0,0	-4,5
Mleko krowie***, l	193	174	173	176	178	181	-7,8	2,3
Jaja kurze, szt	188	211	215	214	209	210	11,2	-0,9
Cukier, kg	41,6	37,6	40,1	35,2	31,4	b.d.	-24,5	-16,5

* dane dotyczą lat gospodarczych, tzn. obejmują okres od 1 VII danego roku do 30 VI roku następnego; ** łącznie z mięsem i podrobami przeznaczonymi na przetwory; *** łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory, bez mleka przerobionego na masło

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

W latach 2000-2007 dokonały się istotne zmiany w konsumpcji żywności w Polsce, szczególnie w grupie produktów pochodzenia zwierzęcego. W omawianym okresie nastąpił wzrost poziomu spożycia ryb słodkowodnych, mięsa ogółem, a szczególnie drobiu, a także jaj. W tej grupie znalazły się również tłuszcze roślinne. Istotny spadek konsumpcji

zaobserwowano w przypadku mięsa wołowego, ryb morskich oraz mleka i tłuszczów zwierzęcych, w grupie zaś produktów pochodzenia roślinnego cukru, owoców, ziemniaków oraz przetworów zbożowych i warzyw (tab. 3). Kierunki zmian po 2004 r. były zbliżone, chociaż w grupie produktów cechującej się wzrostem znalazły się dodatkowo mięso wieprzowe, warzywa, mleko wraz z przetworami.

Ewolucja w ilościowym spożyciu żywności skutkowała w zmianach zawartości w dziennej racji pokarmowej białka, tłuszczów i węglowodanów. W omawianym okresie uległa zmianie struktura spożycia białka. Stopniowo obniżał się udział tego składnika pobranego z produktów pochodzenia roślinnego na rzecz produktów zwierzęcych. Około 76% białka pochodzenia roślinnego w diecie dostarczają przetwory zbożowe, a 12,1% ziemniaki, co jeszcze w 2000 r. wynosiło 12,8%. Białko pochodzenia zwierzęcego dostarczane jest w głównej mierze z mięsa oraz mleka, choć procentowy udział białka z tego ostatniego na tle wszystkich produktów pochodzenia zwierzęcego maleje. Taka struktura jest wynikiem wzrostu spożycia mięsa w ostatnich latach. Jednocześnie od 2004 r. w diecie zwiększył się udział tłuszczu z produktów pochodzenia roślinnego. Może mieć to związek z większą świadomością konsumentów, upowszechnieniem zasad zdrowego żywienia i bogactwem asortymentu tłuszczów roślinnych, będących substytutami tłuszczów zwierzęcych. W przypadku spożycia tłuszczu pochodzenia zwierzęcego rośnie udział mięsa jako głównego źródła tego składnika w diecie, przy malejącym udziale mleka oraz tłuszczów zwierzęcych. Podstawowym źródłem węglowodanów są produkty pochodzenia roślinnego, zwłaszcza przetwory zbożowe, następnie cukier i ziemniaki.

Tabela 4. Struktura wartości energetycznej przeciętnej dziennej racji pokarmowej w latach 2000-2007, %

Table 4. Structure of energy value of an average daily food ration by source in 2000-2007, %

Wartość energetyczna i jej struktura	Rok		
	2000	2004	2007
Energia, kcal/osoba/dzień	3389,8	3374,3	3276,8
Struktura według źródła pochodzenia, %			
białko	10,1%	10,2%	10,7%
tłuszcz	34,5%	36,2%	38,1%
węglowodany	55,4%	53,5%	51,2%

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy nutrindeksu wynika, że w przeciętnej racji pokarmowej Polaków znajduje się obecnie mniej witamin i składników mineralnych niż jeszcze w 2000 r. Szczególnie niekorzystne zmiany zaszły w przypadku spożycia witaminy C, które zmalało w stosunku do spożycia w 2000 r. o 8%. Zawartość żelaza w przeciętnej racji pokarmowej także systematycznie spada, a spożycie wapnia wyniosło w 2007 r. przeciętnie jedynie 859 mg. Takie wyniki wskazują na niewłaściwą kompozycję przeciętnej diety, co w konsekwencji może wywołać problemy zdrowotne społeczeństwa. Zmieniające się dynamicznie zwyczaje i upodobania żywieniowe Polaków oraz dostępność wielu produktów na rynku, które coraz częściej są dostosowane do indywidualnych potrzeb konsumentów (np. żywność funkcjonalna, wygodna, niskoenergetyczna, ekologiczna) powodują, że struktura energetyczna przeciętnej racji pokarmowej również ewoluuje (tab. 4). Przeciętna racja pokarmowa dostarcza mniejszej ilości energii. Przy niewielkim wzroście udziału białka w ostatnich latach obserwuje się niekorzystne zjawisko wzrostu udziału tłuszczu w strukturze

energetycznej przeciętnej racji pokarmowej, przy jednoczesnym spadku udziału węglowodanów, co może sygnalizować, iż przeciętna racja pokarmowa jest w Polsce źle zbilansowana w porównaniu do zaleceń żywieniowych.

Uwagi końcowe

Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej stały się ważnym elementem w organizacji i funkcjonowaniu podstawowych rynków surowców żywnościowych. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej umożliwiło przede wszystkim dostęp do rynków wspólnotowych, dzięki czemu wymiana handlowa została istotnie usprawniona. Jednocześnie zakres działania narzędzi WPR jest różny w przypadku poszczególnych surowców, aczkolwiek towary strategiczne, jak chociażby zboża czy mleko, są objęte bardziej szczegółowymi regulacjami. Jak podkreślają autorzy badający wpływ WPR na rynki surowców żywnościowych, ze względu na krótki okres jej funkcjonowania w Polsce formułowanie jednoznacznych wniosków jest problematyczne.

Surowce żywnościowe są w kraju przetwarzane w zakładach przemysłu spożywczego, które stają się coraz bardziej nowoczesne tak, aby sprostać oczekiwaniom i wyjść naprzeciw potrzebom i wysokim wymaganiom konsumentów. Nadwyżki surowców zazwyczaj sprzedawane są za granicę, a przewaga eksportu nad importem w wielu surowcach daje poczucie bezpieczeństwa oraz wskazuje na konkurencyjność polskich towarów na europejskich i pozostałych rynkach.

Spożycie produktów żywnościowych, szczególnie pochodzenia zwierzęcego, jest w Polsce dość wysokie. Niekorzystną tendencję wykazuje jednak struktura energetyczna przeciętnej racji pokarmowej (zwłaszcza zbyt wysoki, w świetle zaleceń żywieniowych, udział energii ze spożycia tłuszczu) oraz zubożenie diety w składniki mineralne i witaminy.

Literatura

- Bielecki Sz. [2007]: Wspólna Polityka Rolna. [W:] Kompendium wiedzy o Unii Europejskiej. Małuszyńska E., Gruhman B. (red.). Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Chudoba Ł. [2007]: Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynek cukru. [W:] Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolno-spożywcze. Nr 84. Gburczyk S. (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Dzwonkowski W. [2005]: Rynek ziemniaków. [W:] Podstawowe rynki rolne w pierwszym roku po integracji Polski z Unią Europejską. Nr 128. Seremak-Bulge J., Rowiński J. (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Dzwonkowski W. [2007]: Działania instrumentów WPR na rynku skrobi ziemniaczanej. [W:] Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolno-spożywcze. Nr 84. Gburczyk S. (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Gburczyk S. [2007]: Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolne w Polsce. [W:] Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE. Zmiany w sektorze żywnościowym po rozszerzeniu UE. Nr 57, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Health check [2009]. [Tryb dostępu:] http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/index_en.htm. [Data odczytu: 15.04.2009].
- Just M. [2008]: Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce. [W:] Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [Tryb dostępu:] <http://bip.minrol.gov.pl/DesktopModules/Announcement/ViewAnnouncement.aspx?ModuleID=1564&TabOrgID=1683&LangId=0&AnnouncementId=8868&ModulePositionId=2199>. [Data odczytu: 30.03.2009].
- Łopaciuk W. [2006]: Rynek zbóż. [W:] Wpływ dopłat bezpośrednich i innych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej na polskie rynki rolno-spożywcze. Nr 44. Gburczyk S. (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski 2008. [2008]. GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny GUS 2000 i nast. [2000-2008 passim]. GUS, Warszawa.

- Rolnictwo w 2007 r. [2008]. GUS, Warszawa.
- Rycombel D. [2006]: Rynek mięsa. [W:] Wpływ dopłat bezpośrednich i innych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej na polskie rynki rolno-spożywcze. Nr 44. Gburczyk S. (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Analizy rynkowe. (Różne rynki). Stan i perspektywy. [2000-2008 passim]. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
- Smoleński Z. [2007]: Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynek mleka. [W:] Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolno-spożywcze. Nr 84. Gburczyk S. (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Stępień S. [2007]: Znaczenie specjalizacji w kształtowaniu dochodów rolników. [W:] Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej. Ujęcie makro- i mikroekonomiczne. Czyżewski A.(red.). Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- WPR. Nowoczesna polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich [2007]: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.